

ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ ЗА ЗАСТРАХОВАНЕ И ФИНАНСИ - СОФИЯ

Катедра „Финанси“

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд на тема:

**ОПТИМИЗИРАНЕ НА ЧОВЕШКИТЕ, МАТЕРИАЛНИТЕ И
ФИНАНСОВИТЕ РЕСУРСИ НА ПЕРИФЕРНАТА ГМИНА**

**дисертационен труд за придобиване на образователна и научна степен
„доктор“ по докторска програма „Финанси и застраховане“ в
професионално направление 3. 8. Икономика**

Докторант:

Марек Воланин

Научен ръководител:

**професор Бритченко Игор Геннадиевич,
доктор на икономическите науки**

София

-2023-

I. Обща характеристика на дисертационния труд

1. Актуалност и значимост на темата

Представената дисертация е на тема „Оптимизиране на човешките, материалните и финансовите ресурси на периферната гмина (*селска община*)“.

Темата за местното самоуправление касае практически всеки жител на Европейския съюз, в който децентрализацията е основата за демократичния живот на гражданите, тъй като всеки гражданин е част от дадена общност с местно самоуправление. Въпросната принадлежност не е свързана с регистрация или официално членство в общността, всъщност тя не зависи от самия жител. Сам по себе си фактът, че той живее на дадена територия определя принадлежността му към местното самоуправление. В Европейския съюз има над 97 000 общини, които се различават по обхват, население и форма на финансово управление. Селските самоуправляващи се общини представляват най-голямата група сред общинските самоуправления.

В дисертационния труд е анализирана ролята на селските органи за самоуправление в децентрализираната система за управление на обществените блага. Наблюденията върху промените в тяхното функциониране и текущият анализ на данните вдъхновяват автора да систематизира информацията за тези структурни единици на местното самоуправление, като проведе серия тематични изследвания и проучи една от подгрупите на общинското управление – периферните гмини като подгрупа селски общини в Полша.

В проведеното изследване вниманието е фокусирано върху периферните гмини като подгрупа селски общини в Полша. В действителност тези гмини са едно от свързващите звена между градските и селските райони, като поради своето местоположение те се сблъскват с допълнителни проблеми и с очакванията на своите жители. Предмет на изследването са икономическите, социалните показатели и показателите на условията за развитие, разкриването на ресурсите за развитие и за доходи на периферните гмини в Полша, придобиването на познания относно начина, по който те могат да отговорят на очакванията и да съответстват на задачите за развитие, както и определянето на съответните стратегически насоки и инструменти, които да гарантират устойчивото им развитие.

Изборът на тази група гмини се дължи на ставащите в тях динамичните промени. В продължение на много години периферните гмини са предмет на

наблюдение и изследвания от автора, представени в предишни публикации. Към този момент в социалния живот на разглежданите гмини вече се забелязват някои процеси, които водят до прогрес и изравняване на възможностите за развитие на жителите на селските региони с жителите на градските общини, като това е важно с оглед постигането на целите, включени в устойчивото развитие. Като цяло изследването е насочено към разкриване на факторите за оптимално използване на ресурсите, притежавани от периферната гмина.

Интересът към темата за общинските органи за самоуправление в селските региони е в тясна връзка с интересите и професионалната дейност на автора, който от 1995 година насам изпълнява последователно длъжностите инспектор, началник отдел, общински секретар, а понастоящем – заместник-кмет на Управлението на гмина Згожелец. Предишният му професионален опит включва работа в органите за местно самоуправление като директор на началното училище в Ежманки. Придобитите знания, собствените проучвания, наблюдения и анализи са естествен източник за научни изследвания, публикуване на научни статии в областта на стратегическото управление на образователните ресурси в периферните гмини, управление на задълженията в органите за местно самоуправление, самоуправлението в Европейския съюз и управлението на периферната гмина.

Несъмнено съществено допълнение към знанията за научния подход към разглежданите въпроси е завършеното през 2018-2019 година обучение по докторска програма „Управленски науки“ в областта на икономическите науки в Икономическия университет в Бидгошч с продължителност 6 семестъра. Авторът получава вдъхновение и от академичната си работа във Висшето училище по хуманитарни науки в Щечин, където води занятия по организация и управление на образованието в местното самоуправление. Като член на научната група „Изследователи на управлението“ към Икономическия университет в Бидгошч авторът продължава научната си дейност и допълнително се мотивира за провеждане на настоящото изследване.

В процеса на анализ и паралелно пряко участие в процесите, протичащи в община Згожелец (периферна гмина) и в аналогични структурни единици на местното самоуправление, авторът провежда изследване на ресурсите и фундаменталните фактори за промяна, както и резултатите, постигнати през трийсетте години функциониране на местното самоуправление в Полша. Открояват се три основни причини за изучаването на периферните гмини:

Първо: - проблемът е слабо осветен в научната литература и засяга голяма група селски гмини в Полша, както и, косвено, извънградски общини в страните от Европейския съюз.

Второ: - периферните гмини не са структурирани в правната система, но се разглеждат от представителите на правителството като специална група в рамките на извънградските общини.

Трето: – въпросът изисква внимание от страна на практиците и провеждане на научни изследвания, тъй като са необходими общопризнати правила и системни компромиси, а отделните публикации по темата не винаги се базират на надеждни източници.

Почти трийсетгодишната работа и наблюдение върху реалността в местното самоуправление дава основание за провеждане на открит и достоверен изследователски процес, който обхваща сферата на финансите, инвестициите, ресурсите, демографската ситуация, стабилността на управлението на общинските структури, насоките за развитие, със специален фокус върху периферните гмини. Изучаването на важни фактори за тяхното развитие е мащабна задача, която заслужава да бъде анализирана, тъй като може да окаже влияние върху по-нататъшното развитие на самоуправлението в селските региони. Това може също така да спомогне за разработването на модел, който след съответния анализ и адаптиране да послужи като ориентир за други органи за местно самоуправление и като основа за по-нататъшни научни изследвания върху ефективността на функциониране на местното самоуправление в селските региони. То е и възможност за споделяне на опит в областта на управлението на местните органи на властта.

Допълнителна мотивация за автора е противоречивата информация в медиите относно законността на функционирането на периферните гмини, съпроводена със странични коментари, които не са базирани на изследвания и често не съвпадат със собствените наблюдения на автора на дисертационния труд. Опитът в органите на самоуправление на периферна гмина дава основание да се твърди, че публикуваната информация и изнесените факти от действителността не потвърждават твърдението за необоснованост на функционирането на тези гмини. Осъществяването на изследвания както в областта на точните математически данни, така и на описателната информация, води до представянето на факти и отстраняването на недостига от информация, до обмен на познания и формулиране на препоръки за периферните гмини.

След проучване на литературните източници и съответния им анализ се установява, че от гледна точка на предложения от автора подход, обсъжданата в дисертационния труд тема е оригинален проблем, който няма еквивалент в нито един от анализиранияте литературни източници.

2. Предмет и цел на изследването

Към този момент се смята, че селските гмини, които заобикалят градовете изцяло или частично, както и тези, които се намират в несъответстващо за тях място, в отделни градски и в едноименни с града гмини, се наричат периферни гмини. Тази дефиниция се дава от Министерство на администрацията и цифровизацията през 2013 година¹. Сред 1524 селски гмини са посочени 161 периферни гмини. По този начин периферните гмини представляват 10,56% от всички селски гмини в Полша.

Обособяването на периферните гмини от селските не е напълно обяснено и се основава на недокументирани материали. Липсата на обобщен анализ за функционирането на селските гмини, разположени около градовете, изглежда най-малкото странно и, несъмнено, поражда въпроса за същността на тази процедура. Необходимо е да се запълни тази празнина в изследванията, за да се научи повече за спецификата на органите за управление на периферните гмини.

В проведените изследвания преобладават икономически, финансови, демографски и социални въпроси. Втората група въпроси обхваща проблемите, очакванията, успехите и неуспехите на периферните гмини. Изследването, представено в този дисертационен труд, се основава на данни, събрани под формата на анкетно проучване през 2020 година. Целта им е да покажат общата картина, въз основа на която да бъдат направени изводи за функционирането на периферните гмини в светлината на държавните стратегии, насочени към устойчиво развитие на регионите. Решението за разработване на този дисертационен труд бе повлияно от дискусията за същността и целесъобразността на функционирането на периферните гмини в Полша.

Основната цел на дисертационния труд е посочването на факторите, определящи функционирането на периферните гмини като особен тип селски общини в Полша. Възприети са следните конкретни цели:

1. Очертаване на ресурси за развитие и доходи на периферните гмини в Полша.

¹ *Polskie obwarzanki*, Warszawa: Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji [dostęp 2015-07-27].

2. Придобиване на познания за начина, по който следва да се отговори на очакванията и на задачите за развитие.
3. Определяне на стратегически насоки и инструменти, които да гарантират устойчиво развитие за периферните гмини.

За постигане на поставените цели е необходимо да се предостави информация за процесите и техните последици, за постиженията, силните и слабите страни, както и за възможностите за развитие на селските гмини. Изучаването на финансовите взаимоотношения е условие за изучаване на тяхното развитие, постиженията през 30-годишния период на работа и за очертаване на факторите, определящи оптималното използване на ресурсите, управлявани от периферната гмина като община с устойчиво развитие.

3. Основна хипотеза на дисертационния труд

В дисертационния труд е представен анализ на факторите за стабилизиране на периферните гмини и социална интеграция на ниво местна общност, който може да представлява значителен принос за развитието на самоуправлението в Полша. Цялото изследване, представено в дисертационния труд, е свързано с проверка на основната хипотеза, съгласно която периферните гмини стимулират устойчивото развитие на извънградските селски територии. За проверката на основната хипотеза са използвани три спомагателни хипотези:

1. Развитието на периферните гмини определя икономическите им резултати.
2. Финансовите резултати на периферните гмини са съпоставими с резултатите на градовете, около които са разположени тези гмини.
3. Периферните гмини като селски общини със специфично местоположение са структурни единици, повечето от които са способни ефективно да управляват своите ресурси.

Извършеният анализ на показателите, които обуславят особеностите на развитието на периферните гмини; посочването на най-важните аспекти за подобряване живота на жителите им в близко бъдеще; посочването на факторите, които характеризират селските периферни гмини; местните и националните успехи на периферните гмини; техните силни страни; природозащитната им дейност и позициите на представителите на гмините относно обединяването им с градовете – това е обемът от данни, който позволява да се изгради картина на периферната гмина през 20-те

години на ХХІ век. Събраните данни позволяват да се очертае образа на полската периферна гмина като особен тип общинско самоуправление.

4. Проблеми в дисертационния труд

В процеса на разработване на дисертационния труд авторът среща проблеми, които могат да бъдат групирани по следния начин:

1. Определянето на целта и хипотезата на изследването е първият проблем по време на концептуализацията. Проблемът възниква поради пълната липса на проверена информация относно периферните гмини.
2. Намирането и използването на теоретични категории и научна литература по този въпрос се оказва друг сериозен проблем. При липсата на конкретни ориентири като движеща сила продължават да служат собствената среда, опитът и предложенията от представители на периферните гмини.
3. Определянето на мащаб на изследването също предизвиква проблеми. Темата за функционирането на органите за местно самоуправление е безкрайна и това води до неограничени възможности за разширяване на текста и провеждане на анализ по периферните гмини.
4. Възприетият широк обем на изследването, необходимостта от подготвяне на отчети и извършване на анализи е трудоемка задача, изискваща точни изчисления и нагледно представяне на получените данни.
5. Безразличието от страна на някои органи на властта, липсата на интерес към общите въпроси и все по-честите анексии на територия на гмините, намиращи се около градовете, също бе съществен проблем.
6. Необходимостта от промяна на организацията на собствената работа във връзка с недостига на време за писане във връзка с професионални ангажменти и текущи задължения към местната общност бе друг важен фактор.
7. Намирането на собствен път също се оказа проблем. В лабиринта от информация за гмините с местно самоуправление като цяло трябваше да се отсее информация за селските гмини и след това за периферните.
8. Необходимостта да се преодолеят предишни навици също представлява важна и трудна задача, своего рода училище на живота, което изисква избор на житейски приоритети и често предизвиква неразбиране от страна на близкото и по-далечното обкръжение.

9. Подготовката на дисертационния труд формира характера, дава отличен урок за смирение, учи, че човек никога не трябва да губи вяра в себе си.

5. Използвани методи на изследване

Областта на изследване, която е поставена във фокуса на дисертационния труд, е съвкупността от периферните гмини, действащи в Полша. Това са самостоятелни и еднородни структурни единици за селско общинско самоуправление, които имат следните общи черти:

1. разположени са изцяло или частично около град, който е извън състава на селската гмина;
2. изпълнителните им органи са разположени в града, до който те се намират;
3. свързани са с града чрез наименованието си (град Згожелец, гмина Згожелец).

Това са структурни единици за самоуправление, разположени из цялата страна и представляващи определена проблемна област, чието разбиране и характеристики се опознават в дълбочина в хода на изследването и проучването.

Следва да се подчертае, че за валидиране на изследването се използва триангулация на методите на изследване. В рамките на изследователския процес са събрани данни за конкретен период – 2020 година, а качествено изследване е насочено към по-задълбочен анализ на явленията в изучаваните структурни единици, като това помага по-добре и по-коректно да бъдат разбрани процесите и насоките за развитие. Използваните методи за изследване се прилагат за извличане на максимално количество качествено нови знания, информация и мнения от анкетираните субекти. Основният качествен метод, използван в изследването, е онлайн анкетно проучване с отворени и затворени отговори.

Целта на количествените изследвания не е да покаже колко изучавани структурни единици разсъждават по един или друг начин, а да изясни кои видове дейност, нагласи и очаквания спомагат за по-доброто разбиране на резултатите от изследователския процес. С помощта на количественото изследване се измерват събития, насоки на дейността, мащаби и фактори, влияещи върху изучаваното явление. Тези изследвания позволяват да се получат количествени резултати, които от своя страна дават допълнителни знания за изучаваните субекти, за възникването на едни или други явления или за разпределянето на получените отговори. Благодарение на

количествените въпроси също така се получават данни по конкретни теми, които позволяват да се създаде по-точна представа за общия модел на структурната единица. Получената картина на структурната единица е по-достоверна и точна², тъй като съответното явление се характеризира в цифрово изражение³. Важен за изследователя е фактът, че при количествените въпроси резултатите от изследването могат да бъдат обобщени – от представителна извадка до генерално обобщение⁴. Количествените въпроси във въпросниците се разполагат аналогично на качествените и резултатите им по възможност се обединяват с резултатите, получени от анализа на качествените въпроси. При сумиране на отговорите на качествените въпроси се използва описателния метод за представяне на познавателната дейност и нейните продукти⁵.

В процеса на изследване са получени 63 самостоятелно попълнени въпросници, които представляват 40,13% от всички периферни гмини в Полша. Това е доброволно изследване, в което не се посочва предварително колко от изучаваните субекти ще бъдат включени в изследователския процес и ще отговорят задължително на повечето зададени въпроси. Решението за участие в изследването е доброволно и непредсказуемо. Въпросниците са изпратени до гмините в рамките на един ден през октомври 2021 година. Отговорите са събрани през ноември и декември 2021 година. В процеса на анкетирането на всички структурни единици от общия брой периферни гмини са предоставени равни възможности за включване в групата, от която са получени информация и данни, необходими за постигане на поставените цели. Един от респондентите е върнал въпросника непопълнен. Следователно може да се направи извод, че в подборът е направен на доброволна основа, тоест от гмини, които сами са изяви́ли желание да участват в изследването⁶. Полученият резултат (върнатите въпросници) може да се счита за представителен за цялото население на периферните гмини, тъй като изследователската група надвишава 40 % от цялото население.

Разработеният въпросник съдържа 27 въпроса, включително 18 отворени и 9 затворени, които се съдържат в 13 таблици. Общо 62 респонденти са отговорили на 1674

² B. Janusz, J. Bobrzyński, Furgał M., de Barbaro B., Gdowska K. *O potrzebie badań jakościowych w psychiatrii*, "Psychiatria Polska" 2010. nr 44, str. 8

³ W.J. Paluchowski, (2010), *Diagnoza oparta na dowodach empirycznych - czy potrzebny jest "polski Buros"*, *Roczniki Psychologiczne* 2010/13(2)

⁴ Grabowski H. *Wykłady z metodologii badań empirycznych* Copyright by Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2013.

⁵ J. Apanowicz *Metodologia ogólna*, Wydawnictwo Diecezji IV lplińskiej „BERNARDINUM”, Pelplin 2002.

⁶ A. Matuszczak, Z. Matuszczak, *Określenie próby i jej liczności w badaniach pedagogicznych*, *DEFINITION OF THE SAMPLE AND ITS SIZE IN PEDAGOGICAL RESEARCH*, General and Professional Education 2/2011 pp. 33-39 ISSN 2084-1469

въпроси, групирани в обобщени списъци, обхващащи 13 тематични блока. Респондетите са помолени да дадат собствен отговор по следните теми:

1. разходи за селския общински съвет;
2. разходи за дейности в полза на гражданите;
3. аспекти, по които се различава гмината от съседния град;
4. фактори, които открояват гмината в местната среда;
5. причини за промяна на административните граници на гмината;
6. брой вуйтове (кметове), управлявали гмината в периода след 1990 г.;
7. брой работни места в администрацията на гмината;
8. за кои години е разработена стратегия за развитие на гмината;
9. площ на гмината в квадратни километри;
10. силни страни на гмината;
11. най-слабите страни на гмината;
12. брой жители на гмината в периода 2016-2020 гг.;
13. брой общински организационни единици в гмината;
14. брой културни учреждения;
15. брой места в детските градини;
16. членство в профсъюзните организации на органите за самоуправление;
17. публикация или участие в публикации на информационен бюлетин;
18. предложения във връзка с периферните гмини.

Въпросите се формулират по такъв начин, че взаимно да потвърждават отговорите си, като показват достоверна картина на изучаваните гмини и ставащите в тях социално-икономически явления. Без съмнение предимството на тези въпроси е получаването на важна информация с минимално влияние от страна на изследователя върху предоставяните отговори. Респондентите, които отговарят на въпросите от името на периферните гмини по никакъв начин не се ограничават от предложенията на лицето, провеждащо изследването, и имат възможност да дават спонтанни, често неочаквани, но достоверни отговори, съответстващи на равнището на тяхната осведоменост. Другата цел на отворените въпроси е изучаване на тенденциите на развитие, социалните потребности и сферата на дейност на анкетираните структурни единици.

В 8-те затворени въпроси респондентите отбелязват отговори от предварително съставения списък с въпроси, като избират между „да“ или „не“.

1. има ли в гмината отделен фонд за разходи на селския съвет;
2. има ли в гмината фонд за обществени разходи;
3. има ли промяна в административните граници на гмината след 1990 г.;
4. има ли гмината стратегия за развитието си;
5. подкрепяте ли сливането на гмината с града;
6. има ли в гмината детска градина;
7. членува ли гмината в профсъюзи за самоуправление;,,
8. издава ли гмината информационен бюлетин или участва ли в издаването на такъв.

В единия случай е избран междинен вариант, така нареченият полуотворен въпрос, в който респондентът избира от списък с отговори, но също така има възможност да посочи свой собствен отговор. Анкетираният има възможност за множествен избор, тоест да избере 5 от 26 опции, както и възможност да допълни отговорите със собствен вариант. Въпросът касае определянето на потребностите на периферната гмина от гледна точка на подобряване живота на жителите.

Използването на онлайн анкета осигурява относително високи темпове на изследването и позволява да бъде ангажиран по-голям брой компетентни респонденти в процеса на събиране на данни, като личният подпис след попълнената анкета допълнително повишава нивото ѝ на достоверност. Заедно с анкетата изследователят изпраща съпроводително писмо, в което информира изучаваните субекти за предназначението на събираните данни, като подчертава научния им характер и информира за причините, поради които се осъществява изследването в областта на оптимизиране на човешките, материалните и финансовите ресурси на периферните гмини.

Авторът на дисертационния труд събира и групира показателите, които най-често се споменават в литературата по тази тема и които имат принципно значение за определяне на фактическото състояние на периферните гмини:

1. Дял на собствените приходи на самоуправлението в общите приходи.
2. Оперативна печалба и нейният дял в общите приходи.
3. Разходи за функциониране на самоуправлението.
4. Показател за дяла на инвестиционните разходи в общите разходи.
5. Дял на финансовите задължения в общите приходи.
6. Дял на данъка на физическите лица в текущите доходи.

7. Дял на европейските фондове в общите разходи.
8. Размер на дохода на глава от населението.
9. Общ разход на глава от населението.

Анализирани са:

1. Финансовият рейтинг на органите на самоуправление в Полша през 2020 г., създаден от Фондация „Институт за източни изследвания“ за целите на VI Европейски конгрес на органите за самоуправление, Варшава, 2021 г.,
2. Рейтинг на органите за самоуправление „Rzeczpospolitej“.

Следващият етап от изследването включва използването на още един метод за изследване, аналогичен с метода на конкретните ситуации (case-study). Целта му е да представи още по-пълна картина на една периферна гмина в съпоставка с други селски гмини. Анализирани са следните дванайсет показатели за развитието на гмина Згожелец (периферна гмина) в съпоставление с група от 10 единици за самоуправление с евентуално аналогични на гмина Згожелец условия:

1. собствени приходи на гмините;
2. средства от Европейския Съюз;
3. общ размер на задълженията;
4. разходи за имоти общинска собственост;
5. разходи за държавно управление;
6. разходи за култура;
7. разходи за опазване на околната среда;
8. текущи разходи за образование;
9. разходи за обучение на служителите;
10. стопански субекти;
11. баланс на миграцията;
12. естествен прираст.

Изследването позволява бързо да се представи конкретна периферна гмина въз основа на сравнителния анализ. Това е качествен метод за изследване, който сравнява аналогични структурни единици за общинско самоуправление в аспекта на развиващите се в тях процеси. Анкетирането се използва, за да се представи по най-добрия начин една периферна гмина на фона на съпоставими структурни единици. Анализът се провежда на базата на данни, събрани от Рейтинга на гмините на Долносилезкото войводство за 2020 година и обявения през ноември 2021 г.

6. Ограничения на дисертационния труд

Изучаването на самоуправлението на гмините само по себе си е трудна и много сложна задача. Причината е териториалната разсредоточеност на изучаваните субекти, разпръснати в 14 от 16-те войводства в Полша. Самоуправляващите се гмини са егалитарни и това е гарантирано от Конституцията на страната. Те са и самостоятелни в своите действия и често пъти изпълнението на задачите, които не влизат в списъка с присъщите им задачи, зависи от оперативността на техните служби, от отговорността и целеустремеността им. Затова в изследването е заложено основното изследване, а именно анкетното проучване, да бъде проведено чрез интернет метод. Изборът на този подход се дължи на следните фактори:

1. Достъпност на респондентите и широк спектър на изследване. Преодоляването на географската бариера изиграва особено важна роля, тъй като позволява едновременно да се стигне до много хора от различни краища на страната.
2. Интернет позволява да се обхване голяма група труднодостъпни хора, за които обикновено е невъзможно да участват в присъствено анкетно проучване поради липсата на свободно време. Това често са хора, които заемат високи длъжности в органите за самоуправление.
3. Интернет изследването е комфортно за участниците в анкетирането, тъй като се провежда в благоприятна за респондентите среда, където те се чувстват спокойни и същевременно вземат участие в изследването, докато седят пред екрана на собствения си компютър и могат да ползват информация от източници, които са им под ръка.
4. Онлайн изследванията позволяват да се спести време. Използването на интернет намалява времето, необходимо за връзка с респондентите и събирането на данни.
5. Данните, получени в процеса на онлайн изследването, са достъпни в дигитален вид и са готови за анализ, което позволява да се избегне необходимостта от разшифроване на интервю, ръчно кодиране на категории и т.н. Фактът, че данните се получават направо в цифров вид спомага също така и за по-високото им качество: по този начин се избягват грешките, често възникващи при ръчно кодиране на данните, а също така позволява бързото откриване на грешки и регулярното внасяне на корекции.

6. Важен фактор е и спестяването на финансови средства при провеждане на онлайн изследванията.
7. Интернет изследванията позволяват провеждането им в по-голям мащаб, а това означава получаване на повече материали и информация.
8. Изследователят предварително се е уверил, че всички периферни гмини разполагат с достъп до интернет и с технически възможности за попълване и връщане на въпросника. Това е ефективна форма за провеждане на онлайн анкетиране, макар че няма информация за мотивите на лицата, участвали в процеса, както и за причината, поради която други органи за местно самоуправление не са отговорили.

С помощта на електронните средства за комуникация е осъществен контакт със 161 (100 %) от периферните гмини от министерския списък на периферните гмини в Полша. По време на изследването участниците са запознати с целта на изследването, следователно участват съзнателно.

Изследователският процес, осъществяван по този начин, е доброволно и отворено изследване, тъй като решението за участие в изследването е безусловно и не може да бъде предсказано. Невъзможно е също така предварително да се предположат отговорите, които ще бъдат получени, а това в значителна степен позволява да бъдат събрани нетипични данни и вследствие на това да се разгледат изследваните процеси от друга страна. Следва да се подчертае, че в процеса на изследването информацията не е подлагана на ограничения и не е оказван натиск с цел предоставяне на информация за различните видове изследване. Тъй като изследване от подобен характер изисква висока отговорност по отношение на крайния резултат, изследователят проверява всички данни.

Използвана е обширна база данни, публикувани от Централно статистическо управление, от научни учреждения, които извършват рейтинги на самоуправлението, архива на Управлението на гмина Згожелец (периферна гмина), материали от научни конференции по самоуправлението, от Съюза на селските гмини на Република Полша. Тези материали дават възможност да се съберат данни за финансовите и организационните показатели на периферните гмини.

II. Структура и обем на дисертационния труд

Дисертационният труд е с обем 225 страници и се състои от: титулна страница, съдържание, три глави, изводи и заключения, използвана литература, списък научни публикации, списък с интернет източници, списък с документи, закони и постановления, списък с таблици, графики и диаграми, приложения (съпоставяне на данни), използвани акроними и съкращения.

Трите глави на дисертационния труд са тематично свързани и се състоят от съответните подраздели. Първа глава съдържа десет раздела, втора – девет раздела, а трета глава – шест раздела.

Библиографията на дисертационния труд включва общо 333 заглавия, в това число: 264 монографии, изследвания и научни статии, 23 нормативни източници, 46 заглавия на онлайн източници. Работата съдържа 29 таблици, 28 графики и 2 диаграми. Освен това дисертационният труд включва 18 приложения, 13 от които представляват обобщени таблици с данните, получени от анкетното проучване. Гмините са съпоставени в съответните обобщени таблици по войводствата, към които спадат. Във всеки списък има по 15 таблици. Общо са съставени 195 таблици, в които е събрана цялата информация, получена от периферните гмини, участвали в изследването. От своя страна финансовите данни са събрани във вид на пет сводки. Всяка от тях съдържа по четири блока с таблици, класифицирани по 13 войводства, както и обобщена таблица (списък № 17 включва 14 войводства). Общо в списъците са представени 266 таблици.

Структурата на дисертационния труд е резултат от поставените изследователски въпроси и методите, използвани в процеса на работа. Конкретната структура на дисертационния труд е представена в следното съдържание:

Съдържание

Увод	1
Глава I. Аспекти на функционирането на местното самоуправление в Полша и в Европа	
1.1. Самоуправление, генезис и формално правни решения	4
1.2. Правила за функциониране на самоуправлението в Европейския съюз	13
1.3. Роля на местното самоуправление в държавното управление	23
1.4. Общи характеристики на самоуправлението в Полша	27

1.5. Финансова подкрепа на ЕС за самоуправлението в държавите-членки	41
1.6. Финансова подкрепа за дейността на органите за териториално самоуправление в Полше	46
1.7. Вътрешна и външна среда на органите за териториално самоуправление от гледна точка на ресурсите (човешки, финансови и материални)	49
1.8. Устойчиво развитие на страната	72
1.9. Роля и задачи на самоуправлението на гмината в селските райони	77
1.10. Периферно самоуправление	85
Глава II: Методология на изследването	
2.1. Теория и практика	87
2.2. Предпоставки за теоретични и емпирични изследвания	89
2.3. Хипотеза и цел на изследването	91
2.4. Процес на изследване	93
2.5. Методи на изследване	96
2.6. Инструменти за измерване	99
2.7. Модулен анализ на периферна гмина	109
2.8. Колективни тематични сводки с данни за гмините по войводства	111
2.9. Характеристики и статистически данни за периферните гмини	112
Глава III: Сравнение, резултати от изследванията, изводи	
3.1. Периферните гмини в сравнение с други гмини, рейтинги, конкуренция	122
3.2. Финансови аспекти на функционирането на селските периферни гмини	129
3.3. Социални аспекти жизни периферийных гмин.....	145
3.4. Показатели за развитието на гмина Згожелец съпоставени с подобни структурни единици за териториално самоуправление	154
3.5. Периферните гмини като особен вид селски общини	160
3.6. Изводи	165
Заклучение	173
Библиография	179
Списък с научни статии	185
Списък с интернет източници	187
Списък с нормативни документи, закони и постановления	188
Списък с таблици, графики и диаграми; сравнителни таблици	189
Приложения (съпоставяне на данни)	191
Акроними и съкращения	243

III. Синтетично описание на отделните глави на дисертационния труд

Дисертационният труд се състои от три глави, в които са анализирани литературните източници по темата, както и данните и информацията, получени от изследването въз основа на първичните материали, проведените количествени и качествени изследвания, проучването на архивни документи, диагностика и рейтинги, публикувани от съответните научни институции.

Представените в първа глава теоретични положения по темата на дисертационния труд обхващат генезиса на самоуправлението, историческия му преглед и акцентират върху формирането на идеята за самоуправление. Разгледани са правилата за функциониране на местното и регионалното самоуправление в Европа и в Полша. Направен е преглед на мащабите на първичните органи за самоуправление и разнообразните им форми на функциониране. В раздела също така са представени общите положения за самоуправлението в Полша, принципите на финансовото му осигуряване и ролята на органите за самоуправление в процеса на устойчиво развитие на страната. Обсъден е произходът на периферните гмини, тяхната дефиниция и място сред селските общини. Първа глава включва теоретичните основи на самоуправлението като основа за демокрацията в страната и прозрачността на функциониране на структурните единици за самоуправление на гмините. Представени са синтетични сведения за механизмите на управление и финансиране, както и за ресурсите им.

Във втора глава са изложени изследователските предположения, включително теоретични съждения в областта на методите и приложните инструменти на изследването. В основата на разсъжденията е идентифицирането на изследователския проблем, който въпреки важността си все още не е повдиган в научната литература главно заради липсата на безспорни научни изследвания върху изучаваните субекти. Това на свой ред обуславя наличието на празнина в тази област. Този обем информация и обосновки обхваща целия процес на изследването, предприето от автора на дисертационния труд, с оглед проверка на възприетата хипотеза и постигане на основната и спомагателните цели. В тази глава са описани инструментите за изследване, техния характер и начина за провеждане на изследователския процес. Представените данни позволяват навлизане в детайли относно периферните гмини, чиито размер и брой се определят заедно с географското им положение. Представени са

основните характеристики и видове статистически данни, събрани в процеса на изследване. Този раздел също е теоретичен, но позволява да се представи обема изследователска работа, осъществена от автора.

В трета глава са представени резултатите от същинските емпирични изследвания относно финансовите аспекти на функционирането на периферните гмини, отчетените от тях показатели за развитие, социални аспекти на живота, отличителни черти в сравнение с другите селски общини и градовете, около които са разположени. Представен е събраният изследователски материал, състоящ от таблици, схеми, сводки, сравнения и голям обем препратки към съвременните условия на функциониране на органите за самоуправление. Разгледани са ресурсите за развитие и приходи, както и организационните условия. Данните, които демонстрират развитието на периферните гмини, са групирани съобразно стойността им и ендогенните им ресурси. Показано е, че именно те са една от най-големите движещи сили за развитие на съответните общности. В трета глава се очертават изводите, направени по съображенията в предходните глави, като същевременно е представена действителността, в която функционират периферните гмини. Представено е авторското предложение относно модела за периферна гмина, което се основава на резултатите от изследователския процес.

IV. Заключение изводи, формулирани препоръки и научно-практически принос на дисертационния труд

Резултатите от изследванията, проведени както в Полша така и в изследователски центрове в чужбина, са съгласувани в изводите. Промените, които протичат в селските райони около градовете, са неизбежни и необратими⁷. Селските територии, които в продължение на много години служат на населението като продоволствена база⁸, губят първоначалните си функции предимно в полза на жилищните и служебните и, в ограничена степен, на производствените и складовите функции⁹. В много от гмините се забелязва процес на вътрешна миграция по посока „от града към селото“. Това явление се изразява в преместване от градовете към селските райони в рамките на околградските територии с радиус от 50 км, което е сравнимо с разрастването на градовете от гледна точка на жилищни и съпътстващи функции¹⁰.

При разглеждането на периферните гмини се забелязва формирането на нов модел за съвременна селска гмина, която се приспособява към променящата се икономическа и социална реалност. В резултат от проведеното изследване се очертава периферна гмина, която се характеризира със стабилно местно самоуправление, голяма територия и растящ брой население, стабилни финанси и надлежно управление на ресурсите, уважение към околната среда, природата, ценностите на туризма и здравето на хората, грижа за прозрачността на обществения живот и зачитане на ролята и маркетинговите задачи чрез сътрудничество с други структурни единици на самоуправлението. Това е творческа гмина, която гарантира устойчиво развитие на селските общини.

Основните изводи на дисертационния труд са събрани в двайсет и седем точки, а съдържанието им представлява сборник сведения за периферните гмини, събрани в процеса на изследването. Всичко това позволява да бъдат демонстрирани периферните гмини, да бъдат определени принципите и приоритетите за действие и посоките за развитие, да бъде определен социалният капитал, ресурсите, ценностите и

⁷ Stockdale A., Catney G., *A Life Course Perspective on Urban-Rural Migration: the Importance of the Local Context. Population, Space and Place* nr 20 (1), 2014.

⁸ Michniewska-Szczepkowska B., *Wpływ miasta Olsztyna na jego zaplecze wiejskie. Kształtowanie się strefy żywicielskiej*. Wydawnictwo Pojezierze, Olsztyn, 1982.

⁹ Gordon P., Richardson H.W., *Alternative Views of Sprawl: Point; are Compact Cities a Desirable Planning Goal?* Journal of the American planning Association Nr 63, 1997.

¹⁰ Żróbek-Różańska A., Zysk E., *Czy rozlewające się miasto odmładza podmiejską wieś? studium podolsztyńskich gmin wiejskich*, Wieś i Rolnictwo, Nr 4/169, 2015.

управлението на финансите, последиците от дейността, позициите им на „пазара“ на местното самоуправление и заплахите, с които те се сблъскват.

Изследването показва, че периферните гмини са използвали по добър начин последните трийсет години на самоуправление. Извлечени са поуки, които са послужили за видимото им развитие. Същевременно се вземат предвид професионалните промени в структурата на населението и се използват ресурсите, с които гмините разполагат.

Процесът за обобщаване е осъществен по дедуктивен начин, тъй като представените изводи произтичат логично от реални и документираны предпоставки. Въз основа на изследователския процес, на знанията, базирани върху литературни източници по темата, на анализа на тематичните изследвания, професионалният опит, предходните изследвания на автора и събирането на факти може да се направи заключението, че предполагаемата основна цел и конкретните цели са постигнати.

Проведеният процес на изследване обосновава ресурсите за развитие и доходи на периферните гмини, като по този начин е реализирана първата конкретизираща задача. В хода на изследването е получено потвърждение, че периферните гмини могат да съответстват на очакванията и задачите за развитие, следователно е постигната и втората конкретизираща задача. Дисертационният труд показва, че възприетите направления и инструменти за стратегическо развитие гарантират устойчиво развитие, затова е постигната и третата конкретизираща задача.

Необходимо е също така да се отбележи, че промените, протичащи в селските региони около големите градове, са неизбежни и необратими. Фермерите търсят нови пътища за развитие на своите ферми, а имигрантската общност формира нови навици и повишава нивото на социалния живот. Открити са недооценени ендегенни ценности, които представляват важен източник за развитие. Подобряването на материалното положение и социалната удовлетвореност, които се потвърждават включително и от постоянната подкрепа на местното самоуправление за органите на изпълнителната власт, могат да послужат като пример за отдалечени селски райони, да дават насоки за търсене на възможности за развитие и на други селски територии. Периферните гмини днес са експериментално поле за други селски общини. Събраните доказателства свидетелстват за същината на периферните гмини като междинни организационни единици между градското и селското самоуправление, които са разработили свои форми и методи за стопанска дейност, гарантиращи адекватни доходи и социална

удовлетвореност. По нивото на своите доходи, демографските си характеристики и размер на разходите като условие за развитие и покриване на социалните очаквания периферните гмини застават в първите редици на самоуправлението, като постигат високи резултати от гледна точка на устойчивото развитие, в което местното самоуправление е призвано да играе специална роля. Благодарение на резултатите, получени от изследването, може ясно да се констатира, че основната цел на дисертационния труд е постигната, тъй като са показани факторите, определящи функционирането на периферните гмини като специален вид селски общини в Полша и това, в частност, е демонстрирано в представения модел за периферна гмина.

Очевидно е, че не във всички гмини посочените елементи са силни страни, но при разработването на модел на периферна гмина проведеното изследване показва важното им значение, което гарантира високи позиции в националните рейтинги и конкурси за класиране на селските самоуправления.

Изследването показва, че е вярно допускането на спомагателната хипотеза, която гласи, че *предимствата на периферните гмини определят икономическите им резултати*. Тази дейност на периферните гмини е ново пространство, което широко се възприема в обществото. То позволява създаването на социално предлагане и в това число способства за преселване на градското население. Второто допускане (спомагателна хипотеза) на автора е следното: *икономическите резултати на периферните гмини са сравними с резултатите на градовете, около които те се разполагат*. Големият масив от данни показва, че икономическите резултати на периферните гмини могат да бъдат съпоставени с икономическите резултати на градовете, около които те се разполагат. Постигнатите икономически резултати отреждат на периферните гмини високи позиции и свидетелстват за добро и ефективно осъществяване на стопанската политика. Допуснатата спомагателна хипотеза е вярна и позволява да се твърди, че периферните гмини са стопански единици, които функционират добре и финансово ефективно.

Третото допускане се заключава в това, че *периферните гмини като селски общини със специфично местоположение са структурни единици, повечето от които са способни ефективно да управляват своите ресурси*. Спомагателната хипотеза се потвърждава, като се доказва, че периферните гмини извличат полза от предимствата на своето местоположение и това е забележимо в политиката за пространствено развитие, особено относно инвестициите и жилищните райони. Периферните гмини високо ценят ландшафта, природните, туристическите и човешките ресурси. Те знаят цената на

своите ресурси и постоянно работят за подобряване на условията за живот на жителите на гмината. Те гарантират устойчиво развитие на подведомствените им селски територии. Допускането на третата спомагателна хипотеза е вярно.

Като обобщава всички събрани в процеса на изследването данни, които се съдържат в твърденията и описанията и са илюстрирани с графики и диаграми, и обединява тази информация със сведенията от литературните източници по темата или със знанията, придобити в изследователската група, от професионалния опит, от разговорите с представители на органите за местно самоуправление, както и с данните, събрани и публикувани от Централното статистическо управление на Полша, авторът твърди, че е потвърдена основната хипотеза на дисертационния труд, а именно: *периферните гмини стимулират устойчивото развитие на крайградските селски територии.*

Значимостта на дисертационния труд в теоретичен план се изразява в предоставянето на науката на синтез от въпроси, свързани с функционирането на периферните гмини в Полша, и формулирането на насоки и прогнози за по-нататъшно и устойчиво развитие на крайградските селски гмини и определянето на ролята им. Представени са данни за това в каква степен периферните гмини изпълняват своите задачи, как те биват оценявани според съответните индикатори и как биват оценявани от общностите в местните самоуправления. Презентирани са се също така резултатите, насоките за развитие и управление на ресурсите.

Значимостта на дисертационния труд в практически план се съдържа в разкритите проблеми, свързани с функционирането на общинското самоуправление. Това е един от първите дисертационни трудове в Европейския съюз, представящ изследване за гмините, разположени около градовете. На практика това позволява да се опознаят най-ефективните мерки за активиране, които предприемат периферните гмини. В дисертационния труд се посочва и необходимостта за решаване на проблема с опитите за анексия на развитите периферните гмини от страна на съседни градове чрез изнасяне на съдебни решения или промени в законодателството. В този смисъл дисертационният труд може да стане основание за предприемане на действия и законодателни решения за защита на трийсетгодишното наследство на периферните гмини.

Социалната значимост на дисертационния труд е свързана с представените ценности и направления на дейността на периферните гмини и в по-широк смисъл, на гмините, разположени около градовете. Той запълва празнина в научната литература за

функционирането на общинските формирования, а тематичният му обхват засяга голям брой общини в Европейския съюз. Това е област, която показва на европейските самоуправляващи се общности конкретни процеси и направления за развитие. В дисертационния труд се посочват полезните процеси, които протичат в крайградските гмини и оказват съществено влияние върху условията за живот на местните общности. Подобни промени могат да въздействат върху формирането на социални нагласи, насочени към избор на нови места за живеене и промяна на начина на живот, както и към удовлетворяване на актуални очаквания. Социалната ценност на дисертационния труд се състои в нейната самоуправляемост, тоест демократичност. Научните постижения, изведени и изложени в дисертационния труд, са достъпни за останалите.

Авторът осъзнава, че съдържанието на дисертационния труд не изчерпва въпросите, обсъждани в изследването, тъй като те са сложни и прекалено широки. Въпреки това представените съображения могат да стимулират бъдещи изследвания във връзка с периферните гмини или, в по-широк смисъл, с крайградските общини в целия Европейски съюз. Дисертационният труд представлява принос към развитието на общинското самоуправление с конкретен акцент върху селското самоуправление. Той допълва знанията за селските периферни гмини, около които битуват повече митове, отколкото факти, базирани на научни изследвания.

V. Научни публикации, свързани с темата на дисертационния труд

1. Marek Wolanin, *Transparentność w życiu publicznym ze szczególnym uwzględnieniem finansów samorządowych*, *Transparency in public life with particular emphasis on local government finance*, Ivan Tkach, VUZF Review, 1 Gusla street, 1618 Sofia, 2022.
2. Marek Wolanin, *Kompetencje strategiczne, zawodowe i społeczne kadry top management w dobie VUCA*, Ivan Tkach, VUZF Review, 1 Gusla street, 1618 Sofia, 2022.
3. Marek Wolanin, **SELF-GOVERNANCE IN THE UNION AND BAGEL COMMUNE MAEAGEMENT IN POLAND** (Samorządność w Unii Europejskiej i zarządzanie gminą obwarzankową w Polsce), Global Scientific E-Jurnal, International Management and Marketing of Innovations, Bielsko-Biała, Nr 6, 2021, E-ISSN, 2451-1668.
4. Marek Wolanin, *Wybrane wskaźniki finansowe jako narzędzie optymalizujące zarządzanie jednostkami samorządowymi*, *Selected financial indicators as a tool for optimizing local government units management*, Ivan Tkach, VUZF Review, 1 Gusla street, 1618 Sofia, 2021.
5. N. Maslii, N. Zakharchenko, M. Kęsy, R. Jasiul, M. Wolanin, *Communications and Informatization Service Enterprises' Compatibility and Integration Feasibility Assessment*, (Ocena Realizacji Kompatybilności i Integracji Przedsiębiorstw), ISSN 2071-2227, E-ISSN 2223-2362, Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Uniwersytetu, 2021, Nr 3.
6. Marek Wolanin, Rafał Jasiul, *Determinanty zarządzania procesem edukacji w gminach obwarzankowych*, [w:] M. Kęsy (red.) Rozważania badawcze w obszarze zarządzania, Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy, Bydgoszcz 2019.
7. Rafał Jasiul, Marek Wolanin, *Zarządzanie długiem publicznym w jednostkach samorządu terytorialnego na wybranym przykładzie*, [w:] M. Kęsy (red.) Rozważania badawcze w obszarze zarządzania, Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy, Bydgoszcz 2019, M. Kęsy (red.) Rozważania badawcze w obszarze zarządzania, Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy, Bydgoszcz 2019.

VI. Deklaracja o samodzielności pracy doktorskiej

Deklaracja Marka Wolanina dotycząca pracy doktorskiej

Oświadczam, że praca doktorska została napisana przez mnie w całości samodzielnie i nie narusza praw autorskich innych osób.

Oświadczam, że praca doktorska nie powiela żadnego z fragmentów mojej pracy magisterskiej pt. „Wartościowanie nierobotniczych stanowisk pracy na przykładzie Fabryki Maszyn Górnictwa Odkrywkowego w Zgorzelcu”, na podstawie której w 1990 roku w Akademii Nauk Społecznych na wydziale Nauk Społeczno – Ekonomicznych został mi przyznany tytuł magistra ekonomii.

София VIII-2022

/podpis/